

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parengta pagal Kalbos komisijos 2014 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

Pagrindiniai Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – Kalbos komisija) veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdant kalbos programas. Pagal Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programą 2014 m. vykdyti 38 projektai.

Išleistas paskutinis Kalbos komisijos užsakymu rengtos pasaulio vietovardžių žodynų serijos tomas *Pasaulio vietovardžiai. Azija (Kambodža–Vietnamas)* (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras), sukurtos šios serijos žodynų *Pasaulio vietovardžiai. Amerika* ir *Pasaulio vietovardžiai. Afrika. Antarktida. Australija. Okeanija* elektroninės duomenų bazės ir paieškos sistemos.

Išleisti trys ne tik kalbinei bendruomenei, bet ir mokytojams, mokiniams, studentams aktualūs Lietuvių kalbos instituto leidiniai: Klementinos Vosylytės *Palyginimų žodynas*, Žanetos Markevičienės ir kt. *Vidiškių šnektos žodynas* ir serijos *Lietuvių kalbos tarmės mokyklai* knyga *Rytų aukštaičiai panevėžiškiai* su kompaktine plokštele.

Toliau remtas specialybės kalbos dėstymas aukštosiose universitetinėse mokyklose, valstybinės kalbos kursai kitakalbiams Lietuvos gyventojams ir imigrantams iš trečiųjų šalių. Taip pat remti kalbinio švietimo ir sklaidos projektai. Aukštųjų universitetinių mokyklų, kolegijų, apskričių, valstybinės reikšmės ir savivaldybių viešosioms bibliotekoms nupirkti 30 pavadinimų 934 lituanistiniai leidiniai.

Pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą vykdyta 12 projektų.

Lietuvos edukologijos universitete baigtas lietuvių kalbos sintaksės normų ir rekomendacijų santykio su dabartine vartoseną mokslinis tyrimas. Jo pagrindu bus peržiūrėtos sintaksės normos ir prireikus parengtos rekomendacijos visuomenei.

Lietuvių kalbos instituto svetainėje paskelbtas leidinys *Administracinės kalbos aktualijos*, parengtas pagal Kalbos komisijos 2011–2012 m. remtą mokslinį tyrimą „Europos Sąjungos dokumentų kalbos tyrimas“.

Pradėti vykdyti keli ypač aktualūs dabartinės kalbos (kirčiavimo polinkių, svetimžodžių funkcionavimo lietuvių bendrinėje kalboje, terminijos raidos), bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų sąveikos ir kaitos tyrimų moksliniai projektai.

TEISINĖ VALSTYBINĖS KALBOS APSAUGA

Lietuvos Respublikos Seimui pateikta pastabų dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto. Pateikta išvada dėl dviejų Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymų projektų (Nr. XIIP-1653 ir Nr. XIIP-1675).

Nepritaikiama Valstybinės kalbos įstatymo 16 straipsnio ir Civilinio kodekso 2.40 straipsnio nuostatų dėl juridinių asmenų pavadinimų atitikties lietuvių bendrinės kalbos normoms keitimo projektui, kuriuo numatyta įteisinti kitų kalbų vartojimą tuose pavadinimuose.

Lietuvos Respublikos ūkio ministerijai pateiktas siūlymas tikslinti Reklamos įstatymo 2, 12, 24 ir 26 straipsnių pakeitimo įstatymo projekte apibrėžiamą iškabos sąvoką, kad nebūtų sudaroma galimybė iškabose nevertoti lietuvių kalbos.

Atsižvelgdama į Kalbos komisijos kreipimąsi, Vidaus reikalų ministerija parengė Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų projektus, kuriuose leidžiama prašymą atkurti pilietybę ar išduoti lietuvių kilmės pažymėjimą pildančiam asmeniui savo vardą ir pavardę iš kelionės ar kito asmens tapatybės dokumento rašyti vartojant savitąsias lietuviškas raides *q, ę, į, ū, ė, č, š, ž* (iki šiol tokios galimybės nebuvo).

LIETUVOS RESPUBLIKOS TERMINŲ BANKO ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMAS

Per metus Lietuvos Respublikos terminų banke (svetainėje *terminai.vlkk.lt*) paskelbti 1288 aprobuoti teisės aktuose vartojami ar teikiami vartoti terminų straipsniai, taip pat 5 teiktini ir 4 neteiktini teisės aktų ar kitų dokumentų terminų straipsniai. Taip pat į Terminų banką įtraukta 1530 Kalbos komisijos protokoliniais nutarimais rekomenduojamų arba teigiamai įvertintų botanikos ir zoologijos nomenklatūros lietuviškų pavadinimų. Iš viso 2014 m. pabaigoje šį banką sudarė 214 865 terminų straipsniai: 10 618 aprobuotų, 203 078 teiktini, 1169 neteiktini terminų straipsniai.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

2014 m. įvyko 8 Kalbos komisijos posėdžiai, 82 ekspertų pakomisių posėdžiai. Parengta apie 230 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, įstaigų pavadinimų, žodžių, junginių taisyklingumo, žodžių ir sakinių prasmės aiškinimo ir kt.

Terminija. Terminologijos pakomisės posėdžiuose apsvarstyti 1336 teisės aktų ir jų projektų terminų straipsniai, Europos Sąjungos institucijų per vieno langelio sistemą pateiktos 25 terminologinės užklauskos (32 terminai), 4 terminų žodynų rankraščiai, 1 žodyno papildymai, 2 Lietuvos terminų standartų projektai, 1 standarto papildymai, botanikos ir zoologijos lietuviškos nomenklatūros pavadinimai.

Toliau svarstyta Europos žodyno *Eurovoc* 4.4 versija (socialinių klausimų, ekonomikos, prekybos, mokslo, tarptautinių santykių, gynybos ir kt. sričių terminai).

Kalbos komisijos posėdžiuose teigiamai įvertinti 3 terminų žodynai, 1 terminų standartas, aprobuoti 1288 terminų straipsniai. Tai valstybės institucijų prižiūrimų sričių (finansų, viešojo saugumo, kultūros, teisės, ekonomikos, transporto, komunikacijų, žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto, energetikos, aplinkos, sveikatos, farmacijos, socialinės apsaugos, gynybos ir kt.) teisės aktų, dažniausiai jų projektų, terminai.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta apie 400 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo klausimais. Konsultuoti Europos Sąjungos institucijų vertėjai, redaktoriai, terminologai, Lietuvos institucijų, privačių įstaigų darbuotojai, kiti interesantai.

Priimti du protokoliniai nutarimai dėl dekoratyvinių augalų lietuviškų pavadinimų ir vienas protokolinis nutarimas dėl kai kurių šeimų vabalų lietuviškų pavadinimų.

Asmenvardžiai ir vietovardžiai. Priimtas nutarimas „Dėl sanskrito vardų ir terminų rašymo“ pakeitimo – nutarta, kad grožinėje ir panašaus pobūdžio literatūroje turėtų būti teikiama tik tradicinė, lietuvių kalboje nusistovėjusi budizmo pagrindėjo vardo forma *Buda* (ne *Budha*), taip pat kiek patikslintos Sanskrito vardų ir terminų rašymo taisyklės.

Priimtas nutarimas į Lietuvos vietovardžių sąrašą įrašyti etnografinių regionų pavadinimus. Taip pat nutarta papildyti Lietuvos vietovardžių sąrašą ir greta oficialiosios kaimo vardo formos *Bardinai* įrašyti kitą, taip pat pripažintą normine formą *Bardėnai*; ši forma teikiama kaip pagrindinė.

Vardyno pakomisė tyrė vietų vardų (kaimų, upės, miesto dalies, tiltų vardų), taip pat probleminius asmenų vardų ir pavardžių sudarymo ir trumpinimo klausimus. Kartu su kviestiniais ekspertais žodyno *Pasaulio vietovardžiai* redakcijos teikimu svarstė kai kurių Azijos kalbų vietovardžių transkribavimo klausimus.

Jungtiniuose Vardyno ir Gramatikos pakomisių posėdžiuose svarstytos kitų kalbų asmenvardžių vartojimo teismo dokumentuose nuostatos, aptarti Liongino Pažūsis monografijoje *Kalba ir vertimas* įvardyti kitų kalbų asmenvardžių vartojimo polinkiai.

Leksika. Atsižvelgiant į skolintos leksikos tvarkybos ypatumus, patikslinta skolintos leksikos norminimo tvarka – ji bus norminama *Kalbos patarimų* knygomis, protokoliniais nutarimais priimamomis rekomendacijomis. Kartu atsisakyta skolinių dalies 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 68 patvirtintame *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašė* (1.1 papunkčio „Neteiktinos svetimybės ir jų dariniai“ ir 1.2 papunkčio „Nevartotinos naujosios svetimybės“). Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo žodžių vertinimas nepasikeitė, ir toliau jie neteikiami bendrinei kalbai. Šie žodžiai perkelti į *Kalbos patarimų* knygą *Leksika: skolinių vartojimas* (2013).

Protokoliniu nutarimu Nr. PN-6 papildytas Svetimžodžių atitikmenų sąrašas – į jį įtraukta 40 vartosenai aktualių kulinarijos, medicinos, meno sričių pavadinimų, pasiskolintų iš japonų kalbos. Kelios dešimtys rekomendacijų dėl įvairių sričių svetimžodžių atitikmenų pateikta Konsultacijų banke.

Žodyno pakomisėje apsvairstyti *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* raidžių B, C, H, J, O straipsniai.

Gramatika, rašyba ir skyryba. Laikinosios „Vertimo vadovo“ pakomisės posėdžiuose apsvairstyta galutinė *Europos Sąjungos institucijų vertimo vadovo* I dalies redakcija (išleista 2014 m.), taip pat pirmoji II dalies redakcija.

Kirčiavimas. Patikslintos kai kurių prieveiksmių kirčiavimo normos. Tarties ir kirčiavimo pakomisė apsvairstė probleminius bendrinių žodžių (teikė *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* rengėjai) ir tikrinių žodžių (teikė Piliečių vardų tyrimo grupė) klausimus.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvairstė 15 bendrojo lavinimo vadovėlių rankraščių – iš viso 25 knygas (kai kurie vadovėliai kelių dalių). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 17 knygų, 4 knygos grąžintos leidykloms taisyti, 4 knygos – perleidžiamų vadovėlių rankraščiai, dėl jų teikta tik pastabų.

Įvertinta 51 aukštųjų mokyklų išleisto vadovėlio kalba: 2 vadovėlių kalba atitiko taisyklingumo reikalavimus, 19 vadovėlių atitiko iš dalies (vadovėliuose yra taisytinių dalykų),

30 vadovėlių kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų, juose palikta didelių žodyno, sintaksės, skyrybos, rašybos klaidų.

KITI DARBAI

Per metus suteikta apie 37 500 kalbos konsultacijų, iš jų internetu 15 240, telefonu apie 22 300. VĮ Registrų centrui per specialią elektroninę sistemą suteiktos 20 895 konsultacijos dėl juridinių asmenų pavadinimų atitikties lietuvių bendrinės kalbos normoms.

Kalbos konsultacijų banko bazė 2014 m. papildyta 579 naujais įrašais (dabar jame per 11 500 antraštinių žodžių).

Kalbos komisijos svetainėje atverta nauja pasvetainė *pasaulio-vardai.vlkk.lt*. Į ją perkelta Kalbos komisijos iniciatyva Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro parengto žodyno *Pasaulio vietovardžiai* pirmųjų dviejų tomų *Europa* ir *Amerika* duomenų bazė. Šioje pasvetainėje skelbiami 98 šalių vietovardžiai – apie 70 tūkst. vietovardžių puslapių.

Iš visų universitetinių aukštųjų mokyklų atstovų sudaryta darbo grupė atliko aukštosiose mokyklose dėstomo specialybės kalbos kurso programų apžvalgą ir pateikė naują Specialybės kalbos programos redakciją (patvirtinta protokoliniu nutarimu).

2014 m. baigtas lietuvių kalbos būklės aukštosiose mokyklose tyrimas „Mokslo kalba“. Kalbos komisijos ekspertai įvertino 77 vadovėlių, 1068 magistro darbų ir 714 daktaro disertacijų santraukų kalbą. Nustatyta, kad 66 proc. vadovėlių kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų, net 38 proc. magistro darbų ir 17 proc. daktaro disertacijų santraukų priskirtinos žemo raštingumo lygiui. Tyrimo rezultatai buvo pristatyti Lietuvos universitetų rektorių konferencijos posėdyje. Kalbos komisija kartu su Rektorių konferencija kreipėsi į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministeriją – pasiūlyta peržiūrėti bendrojo ugdymo lietuvių kalbos programas: stiprinti sisteminį lietuvių kalbos mokymą ir suteikti bendrojo ugdymo mokyklų absolventams reikiamus lietuvių kalbos pagrindus.

Kreiptasi į Lietuvos mokslo tarybą ir pasiūlyta iš jos vykdomų programų finansuojamų žinybų, žodynų, enciklopedijų ir kt. leidinių rengėjus įpareigoti teikti vertinti Kalbos komisijai tų leidinių terminų straipsnius ir juos skelbti Lietuvos Respublikos terminų banke, užtikrinti iš Lietuvos mokslo tarybos vykdomų programų finansuojamų monografijų, žurnalų ir kitų mokslo leidinių kalbos taisyklingumą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai ne pirmą kartą pasiūlyta numatyti priemones, kurios užtikrintų geresnę Lietuvos bendrojo ugdymo sistemoje dirbančių mokytojų kalbos kokybę: organizuojant mokyklų veiklos išorinį vertinimą atsižvelgti į perteikiamo ugdymo turinio kalbos taisyklingumą, papildyti mokytojų atestacijos nuostatus, kad visi pakartotinai atestuojami mokytojai, pretenduojantys įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, atnaujintų lietuvių kalbos žinias ir išklaustų specialų kalbos kursą.

Studijų kokybės vertinimo centrui pasiūlyta į pasiektų studijų rezultatų lygmenų apibūdinimą įtraukti nuostatą dėl gebėjimo dėstyti taisyklinga lietuvių kalba, dalyko terminijos išmanymo.

Metų pradžioje Kalbos komisijoje su Valstybinių brandos egzaminų vertinimo komisijos narėmis aptartas Lietuvių kalbos ir literatūros baigiamųjų darbų kalbos vertinimo aprašas. Juo vadovautasi vertinant 2014 m. mokinių baigiamuosius darbus.

Kalbos komisijoje svarstyta pagrindinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros programos projekto kalbos mokymo dalis. Programos rengėjams patarta kalbos dalį papildyti, kai kuriuos dalykus (sintaksės, skyrybos) konkretinti.

Birželio 20 d. Kalbos komisija surengė pasitarimą, kuriame nagrinėta esama lietuvių kalbos, kaip užsienio ir valstybinės kalbos, mokymo, pasiekimų vertinimo padėtis.

Kalbos komisijos iniciatyva kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu, talkinant Prancūzų institutui Lietuvoje, kovo 24 d. Seime surengta tarptautinė konferencija „Valstybinės kalbos politika: įžvalgos ir gairės“. Su savo šalių kalbos politiką reglamentuojančiais dokumentais, kai kuriais jų įgyvendinimo aspektais supažindino konferencijos svečiai iš Estijos, Latvijos, Danijos, Prancūzijos.

Birželio 6 d. surengta metinė Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos institucijų bei įs-taigų terminologijos forumo (LTF) konferencija. Kalbos komisija buvo viena iš jos organizatorių.

Septintą kartą surengtas Nacionalinio diktanto konkursas. Pirmajame konkurso etape dalyvavo per 7000 žmonių, diktantas rašytas visose Lietuvos savivaldybėse, Vilniaus knygų mugėje ir Lietuvos ambasadose užsienyje. Kalbos komisija yra viena iš diktanto rengėjo VŠĮ Pilietinės minties instituto partnerių.

Kalbos komisija, kaip partnerė, dalyvavo įgyvendinant Lietuvos moksleivių sąjungos iniciuotą programą „**Kalbą kuriu AŠ!**“, kuria siekta priminti nacionalinę problemą – netaisyklingą kalbos vartojimą bei sumenkusį raštingumą.

Talkinta 7-ojo nacionalinio moksleivių konkurso „Švari kalba – švari galva“ organizatoriams, prisidėta prie konkurso „Mažasis diktantas 2014“, kuriame dalyvavo Vilniaus miesto mokyklų 4 klasių mokiniai, rengimo.

Prieš dešimt metų lietuviškoje interneto srityje *lt* pradėti registruoti vardai, turintys savitųjų lietuvių kalbos abėcėlės raidžių. Sukakties proga Lietuvos kompiuterininkų sąjunga kartu su *lt* srities vardų registravimo tarnyba *Domreg.lt*, Kalbos komisija ir asociacija *Infobalt* surengė gražiausio lietuviškos srities *lt* vardo rinkimus. Iš šių institucijų atstovų sudaryta komisija atrinko 21 vardą ir pasiūlė patį gražiausią išrinkti naujienų portalo *Delfi.lt* skaitytojams. Gražiausiu išrinktas vaikų darželio svetainės vardas *klaužada.lt*.

Bendradarbiauta su Lietuvos televizijos laidos „Laba diena, Lietuva“ kūrėjais – antroje metų pusėje kas antrą savaitę Kalbos komisijos darbuotojai žiūrovus supažindindavo su kalbos aktualijomis.

Gauta 2015 11 05

JURATĖ PALIONYTĖ
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
jurate.palionyte@olkk.lt